

ХЕРМАН ХЕСЕ

ИРИС

Превод от немски: Недялка Попова, —

chitanka.info

В пролетта на своето детство Анселм тичаше през зелената градина. Сред цветята на майка му едно цвете се казваше перуника и му беше особено мило. Той допираше буза до високите светлозелени листа, опипом притискаше с пръсти острите им върхове, вдъхваше аромата на едрия чудесен цвят и дълго се взираше в него. Там от бледосинкавата цветна основа се издигаше голяма редица жълти тичинки, помежду им минаваше светъл път встрани и надолу към чашката и далечната синя тайна на цвета. Анселм го обичаше. Много и дълго гледаше в него, от фините жълти тичинки му се привиждаше ту златна ограда на царска градина, ту алея, от двете страни с красиви като насън дървета, които никакъв вятър не раздвижва, а между тях към сърцевината водеше светъл тайнствен път, пронизан от стъклено нежни живи жилки. Листата засводяваха огромно пространство, назад пътеката се губеше към златните дървета, безкрайно дълбоко в невъобразима бездна, над нея се извиваше виолетовият свод, царствен, и хвърляше вълшебнотънка сянка над притаеното очаквано чудо. Анселм знаеше, че това са устицата на цветето, че зад чудесните жълти издънки в синята бездна живеят сърцето и мислите му, че по този прелестен, ясен, прозирно очертан от жилчици път то поема дъх и съновидение и издишва.

А редом с големия цвят имаше по-малки, още неразцъфнали, те стояха на здрави сочни стъбла в малка чашка от кафеникавозелена обвивка, която тихо и силно щяха да разпукат младите цветове, здраво обвити, светлозелени и лилави, но горе вече се подаваше, строен и нежно заоблен, младият тъмновиолетов фин връх. И по тези здраво завити млади венчелистчета също личаха жилчици и хиляди различни знаци и рисунки.

Сутрин, когато Анселм излизаше от дома, завърнал се от съня, съновидението и чуждите светове, градината, неизменно на мястото си и винаги нова, го очакваше и там, където вчера бе стърчал неподвижен твърд син цветен връх, плътно завит от зелената чашка, сега висеше тънък и син като въздух млад лист, сякаш езиче и устна, и търсеше опипом своята форма и извивка, за които дълго бе мечтал, а много надълбоко, където още беше в тиха борба с тази обвивка, вече бе предчувствал появата на фините жълти тичинки, на светлия жилчест път и далечната уханна глъбина на душата. Може би още по обяд, може би привечер цветът щеше да се разтвори, да опъне синя

копринена шатра над златната бленувана гора и първите му мечти, мисли и напеви тихичко щяха да излетят като дихания от вълшебната дълбочина.

Наставаше ден, в който навред из тревата имаше само сини камбанки. Наставаше ден, когато в градината неочаквано се понасяше нов звук и аромат и над червеникавата, пронизана от слънчеви лъчи зеленина, нежна и златисточервена, цъфваше първата чайна роза. Наставаше ден, когато вече нямаше перуники. Те бяха прецъфтели, никаква златно оградена пътека не водеше надолу към ухаещите тайни, нужди бяха неподвижните листа, остри и хладни. Но в храстите узряваха червените ягоди и над астрите летяха нови, невиджани и нечувани пеперуди, волни й игриви, червено-кафяви със седефени гърбове, летяха и трептящи стъклокрили сухи спори.

Анселм говореше с пеперудите и камъчетата по алеята, имаше за приятели бръмбар и гуцерче, птици му разправяха птичи истории, папрати му показваха тайно събраните под покрива на огромните им листа кафяви семена, парчета стъкло, зелени и кристални, улавяха за него слънчеви лъчи и се превръщаха в палати, градини и искрящи съкровищници. Когато процъфтяваха лилиите, грейваха латинките, увехнеха ли чайните рози, потъмняваха къпаните, всички се изтласкваха едни други, бяха винаги тук и винаги си отиваха, изчезваха и за известно време се появяваха отново, и плахите чудновати дни — когато студен вятърът свиреше в елите и по цялата градина увехналите листа така посърнали и сломени шумяха — носеха със себе си още една песен, едно преживяване, един разказ, докато отново всичко потънеше, пред прозорците се сипеше сняг и по стъклата израстваха палмови гори, във вечерите прелитаха ангели със сребърни камбани, в коридора и на тавана миришеше на сушени плодове. В този добър свят никога не гаснеха приятелството и доверието и ако някога ненадейно отново засилваха кокичетата редом с тъмните листа на бръшляна и първите птици политаха високо в нови сини висини, то сякаш никога нищо не бе отминавало. Докато един ден, неочакван и все пак винаги точно както се следва, я винаги еднакво желан, на стъблото на перуниката пак се появяваше първият синкав цветен връх.

Всичко беше красиво, всичко бе добре дошло за Анселм, всичко — дружеско и доверчиво, но всяка година за момчето великият миг на

вълшебството и на милостта бе първата перуника. Някога, в най-ранния детски сън, то за пръв път в нейната чашка бе чело в книгата на чудесата, уханието ѝ и преливащите оттенъци на синьото бяха за него призив и ключ към творението. Така перуниката вървеше с Анселм през всичките години на невинността му, всяко ново лято беше нова, ставаше по-тайнствена и по-вълнуваща. И други имаха устни, и други цветя излъчваха аромат и мисли, и други примамваха пчели и бръмбари в малките си сладки чашки. Но синята перуника, домиляла на момчето повече от всички останали цветя, бе за него важна, бе символ и пример за всичко удивително, бъдеща размисъл. Когато гледаше в нейната чашка и вгълбено следваше мислено светлата мечтателна пътека между чудните жълти тичинки към здрачната цветна глъб, тогава душата му надникваше в дверите, където създанието се превръща в загадка, а съзерцанието — в предчувствие. Понякога нощем момчето сънуваше тази цветна чашка, виждаше я пред себе си необикновено голяма, отворена като врата на небесен палат, влизаше в нея, яздейки на кон или летейки на лебедови криле, и заедно с него целият свят летеше и яздеше, плъзгаше се тихо, привлечен от магия към прелестната дълбина, където всичко очаквано трябваше да се сбъдне и всяка идея да стане истина.

Всяко явление на земята е едно иносказание и всяко иносказание е отворена врата, през която душата може, ако е готова, да стигне до съкровената същност на света, където ти и аз, ден и нощ се сливат в едно. В живота си всеки човек тук или там се натъква на отворената врата, всекиму някога се е стрелвала през ума мисълта, че всичко видимо е иносказание и че зад иносказанието съществуват духът и вечният живот. Разбира се, малцина минават през вратата и се отказват от красивата привидност заради предусетената действителност на сърцевината.

Така цветната чашка на перуниката изглеждаше на момчето Анселм открит, безмълвен въпрос, към който душата му се устремяваше в мъчително предчувствие за един блажен отговор. Тогава отново приятното разнообразие на явленията го въвличаше в беседи и игри с треви и камъни, корени, храсти, животни и с всички приветливи неща от неговия свят. Често то потъваше в дълбоко самонаблюдение, седеше отдадено на особеностите на своето тяло, като преглъщаше, пееше, дишаше със затворени очи, долавяше

странни трепети, чувства и образи в устата и гърлото и там усещаше пътеката и вратата, по които душа до душата можеше да стигне. С удивление то съзерцаваше и многозначителните цветни фигури, които често, щом затвореше очи, му се явяваха от пурпурната тъмнина, петна и полукръгове от синьо и наситеночервено, а помежду им стъклоно светли линии. Понякога с радостна уплаха и вълнение Анселм усещаше фините стократни връзки между око и ухо, обоняние и осезание, за приятни бързолетни мигове долавяше тонове, звуци, писмена, сродни и еднакви с червено и синьо, твърдо и меко, или се удивляваше, когато вдъхнеше аромата на някаква трева или на обелена зелена кора, колко странно близо бяха мирис и вкус и често преминаваха един в друг или се сливаха.

Всички деца чувстват така, макар не всички с еднаква сила и нежност, но за мнозина всичко това е отдавна минало и сякаш никога не е било още преди да се научат да сричат първите думи. За други тайната на детството остава близка за дълго и един остатък и ехо от него те носят у себе си чак до бели коси и до своите късни уморени дни. Всички деца, докато още са посред тайната, в душата си непрестанно се занимават с единствено важното, със себе си самите и със загадъчната връзка на собствената им личност с околния свят. Търсачи и мъдреци с годините на зрелостта се връщат към това занимание. Повечето хора обаче забравят и изоставят този вътрешен свят на истински важното твърде рано и завинаги и цял живот блуждаят из пъстрия лабиринт от грижи, желаниа и цели никоя от които не е заселена в душата им и никоя от които не отвежда към най-съкровено у тях самите и не връща в родния дом.

Детските лета и есени на Анселм идваха кратки и спокойни и си отиваха нечуто, отново и отново цъфтяха и прецъфтяваха кокичета, теменужки, жълт шибой, лилии, зеленика и рози, красиви и пищни както винаги. Той живееше с тях, нему говореха цветя и птици, слушаха го дървета и извори и вземаше първите си написани букви и първите си приятелски мъки по стария начин отвъд, в градината при майката, при пъстрите камъчета край лехата.

Но веднъж настана пролет, която не звучеше и не ухаеше както всички предишни, косът пееше, ала това не бе старата песен, синият ирис разцъфтя, а никакви мечти и приказни истории не странстваха безспир по златно оградената пътека на неговата чашка. Ягодите се

смееха, скрити в зелените си сенки, и пеперудите, опиянени, блестящи, пърхаха над високите съцветия и всичко не беше такова, каквото го помнеше, а момчето имаше много спорове с майка си. Само не знаеше откъде иде това и защо нещо му причинява болка, а друго постоянно го смущава. То виждаше едно — светът се бе променил и приятелствата от прежните времена заляняваха и го оставяха само.

Така измина една година, измина и втора и Анселм вече не беше дете и пъстрите камъчета около лехата бяха скучни, цветята неми, и бръмбарите — забодени с карфици в една кутия; душата му бе поела по дългия суров заобиколен път и старите радости бяха пресъхнали и секнали.

Младият човек стремително се втурна в живота, който му се струваше, че едва сега започва. Засипан и забравен бе светът на иносказанията, нови пътища и желания примамаха Анселм. Детството като отблясък се бе задържало в синия му поглед и в меките коси, но той не обичаше да му се напомня за това, отрязва косите си и съсредоточи в погледа си толкова смелост и знание, колкото можеше. Своенравно се впускаше през плахите години на очакване: ту добър ученик и приятел, ту сам и боязлив, веднъж потънал в книгите до късна нощ, друг път диво и шумно отдаден на първите младежки гуляи. Трябваше да напусне родния край и го виждаше отново само рядко при кратки посещения, когато се връщаше у дома при майка си, порасъл и пременен, изискано облечен. Довеждаше със себе си приятели, донасяше книги, винаги различни, и когато крачеше през старата градина, тя беше малка и мълчеше пред неговия разсеян поглед. Никога вече той не прочете истории по пъстрите жилчици на листа и камъни, никога вече не видя бог и вечността, вселени в цветната тайна на синия ирис.

Анселм стана ученик, стана студент, той се върна в родния край с червена, а после и с жълта шапка, с мъх над горната устна и едва набола брада. Донасяше със себе си книги на чужди езици, веднъж и едно куче, в кожен портфейл във вътрешния си джоб носеше ту премълчавани стихове, ту преписи на древни мъдрости, ту портрети и писма на хубави момичета. Завърна се отново, беше пътувал, посетил далечни чужди страни, плавал с големи параходи по море. Завърна се отново, беше млад учен, носеше черна шапка и тъмни ръкавици и старите съседи му сваляха шапка и го наричаха професор, макар още

да не бе такъв. Когато дойде пак, бе облечен в черно, строен и сериозен пристъпваше зад бавната кола, на която в украсен ковчег лежеше старата му майка. А после идваше все по-рядко.

В големия град, където сега Анселм обучаваше студенти и бе смятан за прочут учен, той вървеше и се разхождаше, седеше и стоеше точно както другите хора по света, във фино палто и с шапка, сериозен или приветлив, с ревностни, понякога малко уморени очи — беше господин и изследовател, какъвто бе искал да бъде. И сега с него стана почти така, както бе станало в края на детството му. Изведнъж почувства, че са му се изплъзнали много години, и беше странно сам и неудовлетворен сред света, към който винаги се бе стремил. Не беше истинско щастие да бъде професор, не бе истинско удоволствие да го поздравяват с дълбок поклон граждани и студенти. Всичко беше някак увехнало и посипано с прах и щастиято пак витаеше нейде далеч в бъдещето, а пътят към него изглеждаше горещ и прашен и обикновен.

През тези години Анселм често посещаваше дома на един приятел, чиято сестра го привличаше. Сега вече той не тичаше с лекота подир някое хубаво лице, и това се бе променило. Сам чувстваше, че за него щастиято трябва да дойде по особен начин и че не би могло да лежи зад всеки прозорец. Сестрата на неговия приятел му харесваше много и често биваше уверен, че я обича. Но тя бе чудна девойка, всяка нейна стъпка и всяка дума бяха своеобразно оцветени и оформени и невинаги бе лесно да вървиш с нея и да попаднеш в ритъма на стъпката ѝ. Понякога вечер, когато кръстосваше своето самотно жилище и замислен се вслушваше в собствените си крачки из празните стаи, Анселм много повече спореше със себе си заради тази приятелка. Тя бе по-възрастна, отколкото би желал да бъде жена му. Беше твърде своенравна и би било трудно да живее заедно с нея и да не накърни честолюбието си на учен, защото тя не искаше и да чуе за това. Не беше и много силна и здрава, особено трудно би понасяла светско общество и празници. С най-голямо удоволствие тя пребиваваше сред цветя и музика и с някоя книга до себе си, в самотна тишина очакваше дали някой ще дойде при нея и оставяше света да следва своя ход. От време на време биваше толкова нежна и чувствителна, че всичко чуждо ѝ причиняваше болка и тя лесно избухваше в плач. А после отново засилваше тиха ѝ изискана в самотно щастие и който я видеше, долавяше колко трудно бе да се даде нещо на тази красива странна

жена и някой да означава нещо за нея. Анселм често вярваше, че тя го обича, често му се струваше: тя не обича никого, с всички е внимателна и приветлива и на света не жадува нищо, освен да бъде оставена на спокойствие. Той самият обаче искаше от битието друго и ако би имал жена, би трябвало в дома му да кипи живот и глъч, и гостолубие.

— Ирис — й казваше той, — мила Ирис, ако светът бе устроен другояче! Ако съществуваше единствено твоят красив кротък свят с цветя, мисли и музика, тогава не бих си пожелал нищо друго, освен през всичките си години да бъда с теб, да слушам разказите ти и да съпреживявам твоите размисли. Дори самото ти име ми се отразява благотворно. Ирис е чудно хубаво име, но съвсем не зная за какво ми напомня.

— Ти все пак знаеш — каза тя, — че сините и жълтите перуники се наричат така.

— Да — извика той с чувство на притесненост, — зная това добре и то само по себе си е много красиво. Но винаги когато изрека твоето име, то сякаш иска и да ме предупреди за нещо, не зная за какво, като че ли е свързано с много дълбоки, далечни и важни възпоминания и все пак остава неведомо и не откривам какво би могло да бъде.

Ирис му се усмихна, той стоеше объркан и търкаше с ръка челото си.

— И с мен се случва същото — каза тя със своя нежен птичи глас на Анселм — винаги когато помириша някое цвете. Тогава сърцето ми все смята, че с аромата е свързан споменът за нещо необикновено красиво и скъпоценно, което някога, в предвремето, е било мое и съм го загубила. И с музиката е така, а понякога и със стиховете — изведнъж с един мълниеносен проблясък за миг сякаш внезапно в долината пред себе си виждаш да се простира загубен роден край и веднага изчезва отново и е забравен. Мили, Анселм, аз вярвам, че ние сме на земята заради този смисъл, заради това променяне, търсене и слушане на изгубените далечни тонове, а отвъд тях е нашата истинска родина.

— Как хубаво го казваш — ласкаво отвърна Анселм и почувства в собствените си гърди почти болезнено вълнение, като че ли някакъв скрит в тях компас неотклонно го насочваше към неговата далечна цел.

Но тя бе съвсем различна от целта, която би искал да си постави в живота, и това причиняваше болка, а и беше ли достойно да проиграе своя живот и мечти, следвайки красиви приказки?

Междувременно настана ден, когато господин Анселм, завърнал се у дома след самотно пътуване, бе посрещнат от своето голо жилище на учен, толкова студено и потискащо, че отиде при своя приятел с намерението да моли красивата Ирис за ръката и.

— Ирис — започна той, — не мога повече да живея така. Ти винаги си ми била добра приятелка, следва да ти кажа всичко. Трябва да имам жена, иначе усещам живота си празен и безсмислен. А коя друга освен теб бих могъл да си пожелаая за жена, мило мое цвете? Искаш ли, Ирис? Ти трябва да имаш толкова цветя, колкото изобщо мотат да се намерят, да ти принадлежи най-хубавата градина. Искаш ли да дойдеш при мен?

Ирис дълго и спокойно го гледа в очите, тя не се усмихна и не се изчерви, а с глас, който не трепна, му отговори:

— Анселм, твоят въпрос не ме учудва. Обичам те, макар никога да не съм мислила да ставам твоя жена. Но виждаш ли, приятелю мой, аз имам големи изисквания към този, чиято жена трябва да бъде. Те надвишават изискванията на мнозинството от жените. Ти ми предлагаш цветя и го правиш с добро чувство. Но аз мога да живея и без цветя, и без музика, бих се лишила от всичко това и от много друго още, ако се налага. От едно обаче не съм в състояние и никога не бих желала да се откажа: нивга, ни един-единствен ден не ще мога да преживея, без музиката в сърцето ми да е главното за мен. Ако трябва да живея с един мъж, той следва да е такъв, че неговата вътрешна музика да е в хубаво и тънко съзвучие с моята и единствен негов копнеж да бъде собствената му музика да звъни чисто и добре към моята. Можеш ли да го постигнеш, приятелю? При това ти вероятно няма да станеш по-прочут и да познаеш нови почести, домът ти ще бъде тих и всички бръчки по челото ти, които познавам от много години насам, би трябвало да се изгледят, Анселм. Няма да върви. Виждаш ли, с твоя нрав винаги ще изучаваш новите бръчки на челото си и ще си създаваш нови грижи, а това, което аз усещам и съм, ти наистина обичаш и го намиращ хубаво, но за теб, както и за повечето хора, то е просто изтънчена играчка. Слушай ме добре, всичко, което сега смяташ играчка, за мен е самият живот и следва да стане същото и

за теб, и всичко, в което влагаш старание и труд, за мен е играчка, в моето съзнание няма такава стойност, че да се живее за него. Аз няма вече да се променя, Анселм, защото живея според закон, който е в мен самата. Но дали ти би успял да се преобразиш? А би трябвало да бъдеш съвсем друг, за да мога да стана твоя жена.

Анселм мълчеше, смутен от нейната воля, която бе смятал за слаба и детинска. Мълчеше и неволно смачка в развълнуваната си ръка цветето, което бе взел от масата.

Тогава Ирис леко измъкна цвета от ръката му — това прободете сърцето на Анселм като тежък упрек, но тя изведнъж се усмихна ведро и мило, сякаш неочаквано бе попаднала на излаз от тъмнината.

— Имам една идея — каза Ирис тихо и при това поруменя. — Ти ще я намериш странна, ще ти се стори каприз. Но не е каприз. Искаш ли да я чуеш? И искаш ли да приемеш тя да реши вместо теб и мен?

Без да я разбира, Анселм погледна приятелката си, върху пребледнялото му лице бе легнала загриженост. Нейната усмивка го покори и в прилив на доверие той каза „да“.

— Бих искала да ти поставя една задача — продължи Ирис и бързо отново стана твърде сериозна.

— Направи го, това е твое право — примири се приятелят ѝ.

— Говоря сериозно — каза тя — и това е последната ми дума. Желаш ли да я приемеш така, както избликва от душата ми, без да се пазариш дребнаво и да предлагаш цена, дори и да не я разбереш веднага?

Анселм обеща. Тогава Ирис, след като се изправи и му подаде ръка, поде:

— Неведнъж си ми казвал, че при произнасяне на моето име всякога си имал усещането, че ти напомня за нещо забравено, което нявга е било за теб важно и свято. Това е знамение, Анселм, и то те е привличало към мен през всичките години. И аз вярвам, че в своя-, та душа ти си забравил и загубил нещо важно и свято, то трябва отново да се събуди, преди да намериш щастие и да постигнеш онова, което ти е отредено. Бъди щастлив, Анселм! Подавам ти ръка и те моля: върви и виж да издириш в паметта си това, което искаш да си спомниш чрез моето име. В деня, в който го намериш отново, ще тръгна с теб като твоя жена накъдето поискаш и няма да имам никакви други желания освен твоите.

Смутен, обърканият Анселм мислеше да я прекъсне и да укори изискването ѝ като капризно, но Ирис го предупреди с ясен остър поглед за обещанието му и той замълча. Със сведени очи улови ръката ѝ, притегли я до устните си и излезе.

В живота си се беше заемал с не една задача и я бе разрешавал, но никоя не бе толкова странна, важна и при това толкова обезкуражаваща, колкото тази. Ден след ден Анселм се луташе и се уморяваше юг размисъл над това и все отново идваше часът, в който той, отчаян и гневен, обругаваше цялата тази задача като лудешки женски каприз и в ума си я отхвърляше. После обаче дълбоко в душата му се надигаше възражение, една много лека тайнствена болка, едно съвсем нежно, едва доловимо предупреждение. Този тънък глас беше в собственото му сърце, ала даваше право на Ирис и поставяше същото изискване, което и тя.

Но нейната задача беше прекалено тежка за учения мъж. Той трябваше да си спомни нещо забравено отдавна, да намери пак една-единствена златна нишка от паяжината на отминалите години, да улови нещо в ръце и да го поднесе на любимата си, а то не бе друго освен понесен от вятъра птичи вик, едва загатнато удоволствие или тъга при слушането на някаква музика, бе тънко, по-бегло, по-безплотно от мисълта, по-вихрено от нощния сън, по-неопределено от утринната мъгла.

Понякога, когато Анселм, отпаднал духом, отхвърляше от себе си всичко това и обзет от лошо настроение, се отказваше, неусетно го докосваше нещо като лъх на далечни градини, той си шепнеше името Ирис, десет, много пъти, тихо и като в игра, както се проверява един тон на опъната струна. „Ирис — шептеше той. — Ирис“ — и с лека болка чувстваше в себе си нещо да се раздвижва — така в стара изоставена къща без причина се отваря врата и проскърцва чекмедже. Анселм изучаваше своите спомени, които смяташе, че носи в себе си добре подредени, и стигаше до чудни и смуцаващи открития. Съкровището му от спомени беше безкрайно по-малко, отколкото някога си бе въобразявал. Когато ги премисляше отново, липсвала цели години и стояха празни като неизписани листа. Откри, че с големи усилия можеше да си представи ясно образа на своята майка. Съвсем беше забравил как се казваше момичето, което на младини с пламенно усърдие бе преследвал цяла една година, за да го спечели. Дойде му

наум и кучето, което някога като студент по каприз бе купил и което известно време бе живяло при него. Потребни му бяха дни отново да се сети за името на кучето.

Изпълнен от болка, с нарастващи горест и страх, бедният човек виждаше как животът му, изтекъл я празен, и загърбен, вече не му принадлежеше, беше чужд и без връзка с него, сякаш нещо, което отдавна си знаел наизуст и от което сега с мъка още можеш да повториш само скучни откъслеци. Анселм започна да пише, искаше, връщайки се година след година назад в спомените си, да опише своите най-важни преживявания, за да може отново някога да ги има здраво в ръце. Но кои бяха най-важните му преживявания? Това, че бе станал професор? Това, че някога бе доктор, ученик и студент? Или че веднъж, в далечното минало, за известно време бе харесвал едно или друго момиче? Изплашен, той вдигаше очи: това ли беше животът? Това ли бе всичко? И се удряше по челото и се усмихваше насила.

А междувременно дните тичаха, никога не бяха тичали толкова бързо и неумоливо! Измина една година, на Анселм му се струваше, че стои на същото място, където беше в часа, когато бе раздели с Ирис. Но за изтеклото време се бе променил много, което забелязваше и знаеше всеки друг освен него. Беше станал както по-млад, така и по-стар. От познатите си се бе почти отчуждил, намираха го разстроено, капризно и странно, доби известността на голям особняк, за когото било жалко, но нали твърде дълго бил стоял ерген. Случваше се да забрави задължението си и учениците му напразно да го чакат. Случваше се, унесен в мисли, да се влачи по някоя улица край стените на къщите и да бърше праха от корнизите със занемареното си палто. Някои смятаха, че е запознал да пие. Друг път обаче Анселм се спираше посред някоя лекция пред учениците си, мъчеше се да си спомни нещо, усмихваше се детински наивно и покъртително, както никой не бе го виждал да се усмихва, и продължаваше с тон на топлота и вълнение, който стигаше до сърцата на мнозина.

В безнадеждното си странстване подир уханията и полузаличените следи на далечните години той отдавна бе придобил една нова душевност, за която и сам не знаеше. Често и все по-често му се случваше зад това, което досега бе наричал спомени, да лежат и други възпоминания, така както върху архаична изрисувана стена под старите изображения понякога се откриват още по-стари, които дремят,

скрити от отдавнашна замазка. Той искаше да си спомни нещо за името на един град, където като пътешественик нявга бе прекарал дни, или рождената дата на някой приятел, или нещо друго и когато дълбаеше и преравяше къс от миналото, като да бе купчина отпадъци, изведнъж в паметта му оживяваше съвсем друго. До Анселм стигаше някакъв полъх, сякаш априлски утринен вятър или септемврийски облачен ден, той долавяше един аромат, някакъв вкус, усещаше тайнствени нежни тръпки по кожата, в очите и сърцето си и бавно осъзнаваше: трябва някога да е имало ден, син, топъл или хладен, сив или друг някакъв, и у него същината на този ден да се е заплела и задържала като смътен спомен. В действителното минало не можеше да намери пролетния или зимен ден, макар ясно да чувстваше и долавяше уханието му. При това нямаше имена и числа, може би бе в годините на студентството или на люлката, но ароматът се появяваше, Анселм усещаше в себе си нещо живо, за което не знаеше и което не можеше да назове и определи. Понякога, въпреки че се усмихваше над това, му се струваше: тези спомени биха могли да стигат отвъд живота в миналите времена на едно предишно битие.

При безпомощните си странствания през бездните на паметта Анселм намери много, което го вълнуваше и трогваше, и много, което го плашеше и му вдъхваше страх, но не откри единствено това, какво означаваше за него името Ирис.

Веднъж в мъката поради невъзможността да го намери той посети и стария си роден край, видя горите и уличките, пътеките, мостчетата и оградите, стоя в старата градина на своето детство и усети вълните да прииждат и обливат сърцето му, потъваше в миналото като в сън. Печален и тих, той се върна оттам. Обяви, че е болен, и нареди да отпращат всеки, който желае да го навести.

Все пак един човек го посети. Беше приятелят му, когото не беше виждал, откакто бе поискал Ирис за жена. Той дойде и завари Анселм да седи запуснат в неприветливата си отшелническа стая.

— Стани — каза му той — и ела с мен. Ирис иска да те види.

Анселм скочи.

— Ирис! Какво й е? Ох, аз зная, зная.

— Да — каза приятелят, — ела с мен! Тя ще умре. Отдавна е болна.

Отидоха при Ирис, тя лежеше на едно канапе, лека и малка като дете, и се усмихваше ведро с някак уголемени очи. Подаде на Анселм бялата си лека детска ръка, която положи в неговата, сякаш бе цвете, а лицето ѝ беше като озарено от духовно сияние.

— Анселм — заговори тя, — сърдиш ли ми се? Аз ти поставих тежка задача и виждам, че ѝ остана верен. Продължавай да търсиш и върви по този път, докато стигнеш целта! Ти мислиш, че крачиш по него заради мен, но го извървяваш за себе си. Знаеш ли, че е така?

— Предусещах това — каза Анселм, — а сега го зная. Дълъг е този път, Ирис, и аз отдавна бих се върнал, но не намирам път назад. Не зная какво ще стане с мен.

Тя го погледна в тъжните очи и му се усмихна светло и утешително, той се наведе над тънката ѝ ръка и дълго плака, сълзите му оросиха ръката ѝ.

— Какво ще стане с теб? — попита тя с глас, който бе само като сияние от спомен. — Не бива да питаш какво ще стане с теб. В живота ти си търсил много. Търсил си уважение и щастие, и знание, търсил си и мен, твоята малка Ирис. Всичко това е било само хубави видения, а те ще те напуснат, както сега ще те напусна и аз. И с мен се случи същото. Всякога търсех и всякога това бяха мили, красиви видения и те отново излиняваха и изчезваха. Вече не откривам никакви видения, вече не търся нищо, завърнах се у дома и ми остава да направя само една малка стъпка, тогава ще съм в родината. И ти ще дойдеш там, Анселм, и вече няма да имаш бръчки по челото.

Тя беше толкова бледа, че Анселм отчаян извика:

— О, почакай още, Ирис, не си отивай! Остави ми един знак, че за мен няма да изчезнеш напълно.

Тя кимна и посегна към чашата, сложена до нея, даде му една току-що разцъфнала перуника.

— Ето, вземи моето цвете, ириса, и не ме забравяй. Търси, търси ириса, тогава ще дойдеш при мен.

Разплакан, Анселм държеше цветето в ръцете си и разплакан се сбогува. Когато приятелят му изпрати вест, той дойде отново и помогна да украсят с цветя ковчега на Ирис и да я погребат.

Тогава животът му рухна зад него, струваше му се невъзможно да продължи да изтегля тази нишка. Отказа се от всичко, напусна града и службата си и се запиля нейде по света. Виждаха го тук и там, появи

се в своя роден край, облегна се на оградата на старата градина, но когато хората попитаха за Анселм и искаха да се погрижат за него, той си бе тръгнал и изчезнал.

Перуниката остана скъпа за Анселм. Той често се навеждаше над някоя, където и да я видеше да расте, и когато за дълго забиваше поглед в чашката ѝ, струваше му се, че от синкавата основа се издига и го облъхва уханието и представата за всичко минало и бъдно, докато той тъжен продължаваше пътя си, защото осъществяването не идваше. Струваше му се, че подслушва до някоя откритата врата и чува зад нея да дишат най-приятни тайни. И тъкмо когато мислеше, че сега всичко би трябвало да му се удаде и да се сбъдне, вратата се блъскаше и вятърът на света, студен, появяваше над самотата му.

В своите сънища Анселм говореше с майка си, чиито фигура и лице сега усещаше толкова ясно и близко, както никога от дълги години. Говореше му и Ирис, а когато се събуждаше, у него продължаваше да еhti нещо, за което размишляваше през целия ден. Той беше без установено местожителство, чужд кръстосваше страната, спеше вкъщи, спеше в гори, ядеше хляб или ягоди, пиеше вино или роса от листата на храстите. Не помнеше нищо за това. За мнозина беше глупец, за мнозина магьосник, мнозина се бояха от него, мнозина му се присмиваха, мнозина го обичаха. Анселм се научи — нещо, което никога не бе умеел — да общува с децата и да взема участие в чудните им игри, да говори с едно откъснато клонче или с някое камъче. Край него прелитаха зими и лета, той гледаше в цветните чашки, в потоците и езерата.

— Видения — казваше си понякога, — всичко е само видения.

Но дълбоко в себе си Анселм чувстваше едно същество, което не беше видение, него следваше той, а това същество от време на време проговаряше и гласът му беше гласът на Ирис и гласът на майката, беше утеха и надежда.

Случваха му се и чудеса и не го учудваха. И така, веднъж той вървеше през снега по зимна земя и в брадата си имаше скреж. А от снега стърчеше висок и строен стрък перуника със самотен красив цвят. Анселм се приведе над цветето и се усмихна, защото позна това, за което Ирис винаги му бе напомняла. Той преоткри своята детска мечта и между златните стъбълца видя светлосинята пътечка с ярките

жилки, която водеше към сърцето и тайната на цвета, и узна, че там бе това, което търсеше, там стоеше съществото, което вече не бе видение.

И отново срещаше предвестия, отново го водеха, мечти и Анселм стигна до една къщурка; там имаше деца, дадоха му мляко, игра с тях и те му разказаха истории, разказаха му още, че в гората при въглищарите се било случило чудо. Там видели да стои отворена призрачна, порта, която се разтваряла веднъж на хиляда години. Той слушаше и кимаше на приятния образ, после продължи да върви, в елховите храсти пред него пееше птица, беше рядко сладкогласна, гласът ѝ приличаше на гласа на покойната Ирис. Нея следваше той, птицата летеше и подскачаше над потока и далеч навътре в гората.

Когато птицата замлъкна и вече нито се чуваше, нито се виждаше, Анселм спря и се огледа наоколо. Стоеше сред дълбока долина, в гората под широки зелени листа тихо ромоляха води, иначе всичко бе в безмълвие и очакване. В гърдите му обаче не стихваше песента на птицата с милия глас и го подтикваше да продължава, докато той се изправи пред скална стена, обрасла с мъх, а по средата ѝ зееше процеп, който — тесен и малък — водеше към вътрешността на планината.

Пред процепа седеше старец; когато видя да се задава Анселм, той стана и извика:

— Назад, човече, назад! Това е призрачната врата. Още никой, който я е прекрачил, не се е върнал.

Анселм погледна нагоре в скалната врата, тогава съзря в недрата на планината да се губи синя пътека, от двете ѝ страни се издигаха плътно златни котлони, а тя водеше навътре и надолу като в чашката на огромен цвят.

В гърдите на Анселм птицата пееше ясно и той мина край стражника, пристъпи в пролома и през златните колони — в синята тайна на съкровено. А то беше Ирис, в чието сърце проникна, то беше перуниката от градината на майка му, в чиято синя чашка стъпваше и се олюляваше, и докато безшумно вървеше към златния здрач, всички спомени и всички знания изведнъж се върнаха при него, той усети ръката на Ирис, тя беше малка и мека, гласовете на любовта звучаха в ушите му, близки и доверчиви, те ехтяха така и златните колони блестяха така, както някога в пролетите на детството всичко му бе звучало и го бе озарявало.

И неговият сън отново го навести, сънят на малкото момче, което навлиза в една цветна чашка, а подире му крачи и се плъзга целият свят на виденията, и се потапя в тайната, притаена зад всички видения.

Анселм запя тихо и неговата пътека тихо, кротко и плавно се спусна в родината.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.